

Bijbelstudie

De dood: straf op de zonde

Sjaak de Boer

De dood is een harde noot', zo schreef iemand. En zo is het. Geen mens ontkomt eraan. Vroeg of laat wordt iedereen ermee geconfronteerd.

En die confrontatie doet pijn: banden worden beëindigd, degene die sterft moet alles achterlaten en loslaten, wie achterblijft moet verder met de leegte van het gemis. Hoe moet je daarmee omgaan?

Dat hangt af van de vraag hoe je de dood moet typeren. Is de dood iets dat bij het mensenleven hóórt? In de zin van: mensen zijn sterfelijk, dus de dood is een onlosmakelijk onderdeel van het menselijk bestaan. Of is dat niet zo?

In den beginne: léven!

Op grond van wat de Bijbel ons zegt over het begin van de schepping en dus ook over het begin van het menselijk bestaan hier op aarde, moeten we zeggen: de dood hóórt niet bij de schepping. De dood hoort ook niet bij het menselijk leven. Want in het begin was er alleen: léven!

Heel de schepping was vol leven. Planten, dieren en mensen. En alles en iedereen leefde met elkaar *in verband*. Want dat is de typering van het leven zoals de Here God dat heeft gemaakt: het is sámen-leven. Alles leefde met elkaar in harmonie. De mens stond ook niet op zichzelf. Los van de schepping of los van God. Hij leefde in verbanden.

De eerste mensen waren aan elkaar verbonden. Door God. De eerste mensen waren ook verbonden met God. Zo alleen konden ze leven. Als ze bij God zouden blijven. Wij noemen dat 'verbond'. God ging met Adam een verbond aan en gaf hem de belofte van eeuwig leven onder voorwaarde van gehoorzaamheid. Maar ook met de bedreiging van de dood bij ongehoorzaamheid. Leven kon enkel *met God*.

Dus strikt genomen is 'alleen leven' een innerlijke tegenstrijdigheid, wanneer we denken vanuit het leven zoals het was in het paradijs.

Dood en zonde(val)

'Door één mens is de zonde in de wereld gekomen en door de zonde de dood' (Rom. 5:12a). De dood hoort niet bij de schepping, maar is later in de wereld gekomen. Door de zonde. De zonde van de eerste mensen: Adam en Eva. De aard van die zonde was dat ze zonder God hun keuzes wilden maken. Zonde is vooral te typeren als: opstand. Je wilt je losmaken van alle banden en *zelfstandig* zijn.

De straf op de zonde is de dood. En dat is vooral te typeren als: zonder-God-zijn. De dood is dus een hele 'passende' straf op de zonde. Je wilt alleen zijn? Goed, je zult alleen zijn. En alle banden gaan stuk.

Adam en Eva merkten dat meteen. Ze vielen niet meteen dood neer na de zondeval, maar ze gingen wel 'dood': ze waren niet meer samen, maar apart. En ze registreerden het meteen: ze bekeken de ander als iemand die tegenover hen stond, en die niet te vertrouwen was. Vandaar dat ze meteen zichzelf wilden beschermen: ze maakten lendenschorten van vijgenbladeren. En toen de Here God naar de hof kwam, zochten ze nog meer beschutting dan een paar bladeren: ze verborgen zich in het struikgewas tussen de bomen.

Niet alleen in de onderlinge relatie, maar ook in de verhouding tot de schepping blijkt de mens te moeten leven onder het vonnis van de dood. Met zwoegen en zweten zal de mens zijn brood uit de aarde moeten halen. En aan het eind wordt diezelfde aarde zijn graf: stof ben je en tot stof zul je weerkeren. Het leven wordt een voortdurend sterven, in allerlei opzichten. Want sterven is niet alleen het moment waarop het leven van een mens hier op aarde stopt, maar het is ook een proces dat in heel het leven plaatsvindt: de afbraak (en soms ook: de aftakeling) van lichaam en geest gedurende de jaren hier op aarde.

En die straf geldt niet alleen voor de eerste mensen, maar ook voor al hun nakomelingen. Zij merken het allemaal.

God is de God van het leven

Het enige lichtpunt in Genesis 3 komt van boven. God zelf komt terug en laat zijn mensen niet los. Hij laat ze voelen wat de gevolgen zijn van hun keus: de dood. Maar Hij laat ze niet los en zet de toekomst open: eens zullen de slang (de duivel) en de dood vernietigd worden en zal het leven overwinnen. Adam heeft die boodschap begrepen en noemt zijn vrouw 'Eva': moeder van alle leven. Zo maakte God de geschiedenis mogelijk. Een geschiedenis van zonde en dood, maar tegelijk een geschiedenis van genade en leven. Maar, dat laatste is alleen *in geloof* te zien. Want feitelijk zien we hier op aarde: aftakeling en sterven. De levensweg is voor ieder een doodsweg geworden. En alleen als je luistert naar God, mag je weten dat er meer is: leven en vrede.

Dood en leven

Beide lijnen worden duidelijk in het Oude Testament. 'Toch heerste de dood in de tijd van Adam tot Mozes...' (Rom. 5:14). Het is het weerkerend refrein in Genesis 5: 'Daarna stierf hij.' Dat gold voor de lijn van Kaïn, maar ook voor de mensen in de lijn van Set.

Het eerste stuk grond dat Abraham in eigendom kreeg van het land dat God hem had beloofd, was... een dodenakker (!) met een grafspelonk.

Dat is de ene lijn. Maar de andere is er ook.

Jakob wilde in die spelonk begraven worden: bij zijn voorgeslacht. Jozef wilde dat zijn beenderen niet werden begraven in Egypte, maar bewaard zouden worden, zodat ze meegenomen konden worden als het volk weer uit Egypte zou vertrekken naar Kanaän (Gen. 50:25; Heb. 11:22). Hij keek verder dan alleen dit leven.

Wat de Israëlieten in de tijd van het Oude Testament wisten en dachten over het leven na het sterven, is niet zo duidelijk aan te geven. Het was voor hen lang niet zo helder als het nu voor ons is. Niet dat wij alles weten, maar wel veel duidelijker weten we: als we sterven, gaan we naar de Here God toe. Aan de ene kant was er het sterven en werd gesproken over het dodenrijk: hoe concreet dat ingevuld werd, weten we niet. Het dodenrijk: de plaats waar mensen heengingen na hun sterven. Maar tegelijk was er ook het geloof: God laat niet los. Ook dat dodenrijk is in zijn macht. Psalm 139:11,12 spreekt over de diepste duisternis, waar je God toch niet ontlopen kunt: ook dat valt binnen zijn bereik.

Andere psalmen (bijv. Ps. 16:10; 30:4; 49:16; 86:13) spreken over: niet prijsgeven aan het dodenrijk of: gered worden uit het dodenrijk. Sommigen leggen dat zo uit, dat de dichter uit een levensgevaarlijke bedreiging is gered. Maar ook dan is de manier van spreken wel heel beeldend en kun je je afvragen of er toch niet meer gedacht én geloofd is. Wie gelooft, is veilig bij God, *voor eeuwig!*

Dood in de wetgeving van Mozes

Een paar voorbeelden:

Deuteronomium 14:3-21a, *wetgeving over het eten*.

Een lijst met reine en onreine dieren.

Op het eerste gezicht vrij willekeurig. Toch kun je er wel een paar lijnen in ontdekken.

Om met de *vogels* te beginnen:

Welke worden onrein genoemd?

- a. De roofvogels: zij leven van andere dieren, die ze doden. Ze leven van de dood.
- b. De aaseters: zij doden niet, maar leven wel van het vlees van dode dieren. Ook zij leven van dood en ontbinding.
- c. Andere worden onrein genoemd vanwege de plaats waar ze zich ophouden: in woestijnen en moerassen; woeste, rotsige, drassige, kortom onherbergzame plaatsen. Plaatsen waar niet te leven is. Er is samenhang tussen: woestijn, duivel en dood. Vergelijk wat Christus zegt in Matteüs 12:43: 'Wanneer een onreine geest iemand verlaat, trekt hij door dorre oorden...' Dat is in onze cultuurwereld wat moeilijk voor te stellen, maar voor de Israëliet was dat heel reëel: je kon niet overal leven (en blijven leven!). Daar bleef je uit de buurt.

Bij *vissen* zie je dat die vissen onrein zijn die geen vinnen of schubben hebben. Dat zijn vaak vissen die glibberig zijn en niet prettig om te zien. Bijvoorbeeld de kwal of de inktvis: weerzinwekkend. Gods spijswet is geen biologisch handboek, maar geënt op het dagelijkse, zichtbare leven.

Dat zie je ook bij de *zoogdieren*. Onrein zijn die dieren die een ongespleten hoef hebben of die niet herkauwen. Een ongespleten hoef is veel sterker dan een gespleten hoef: het is een dodelijk wapen. Daarin is dat dier te vergelijken met de roofvogel. Dieren die herkauwen, zijn vaak planteneters en zij die niet herkauwen, zijn vaak roofdieren of anders te vergelijken met aasvogels: ze eten allerlei walgelijk voedsel. Dan is niet alles duidelijk, want bijvoorbeeld de haas is geen herkauwer, maar maakt wel bewegingen die daar sterk op lijken. Gods wet gaat uit van de menselijke waarneming...

En de boodschap is: blijf uit de buurt van de dood, want daar wil Ik, de Here, jullie God, niets mee te maken hebben, want Ik ben de God van het leven!

Deuteronomium 14:1-2, *wetgeving over rouwgebruiken*.

Verboden wordt: bij rouw het lichaam te kerven of het haar op het voorhoofd weg te scheren.

Er waren in die cultuur een aantal gebruiken bij het rouwen:

- men scheurde z'n kleren;
- strooide as op het hoofd;
- deed een soort zak aan als lichaamsbedekking ('in zak en as zitten');
- men sneed met een scherp voorwerp in het eigen lichaam, zodat het bloed eruit liep;
- men schoor zich het haar van het voorhoofd.

Allemaal uitingen van diep verdriet en verslagenheid.

God verbiedt in deze regel alleen de laatste twee vormen. Die andere vormen mochten wel en die komen we ook veel tegen in de Bijbel. Dus: rouwen op zich is niet verboden! Je mag verdriet hebben als je geconfronteerd wordt met de macht van de dood.

Maar, er is wel een gréns aan de rouw.

Je mag niet snijden in je lichaam. En neem dat maar letterlijk: het leven is niet meer de moeite waard. Men wil liever *bij de dode* zijn. Liever dood dan leven! Het is een uiting van totale vertwijfeling. En eigenlijk zeg je daarmee: de dood heeft het laatste woord!

Het haar van je voorhoofd mag je niet wegscheren. Het haar is een sieraad. Het kan een bewijs zijn van kracht (Simson, de nazireeërs) en ook een bewijs van vrijheid. De voorhoofdslok was het teken van de vrije mensen. Bij krijgsgevangenen en slaven werd het afgesneden. Dat is nog zo: denk maar aan de concentratiekampen: je berooft iemand van het sieraad van zijn lichaam en van zijn eigenheid: mensen gaan op elkaar lijken... en ze zijn eigenlijk al dood. Dat je in de rouw al je sieraden aflegt, is 'gewoon', maar de grens is bereikt als je daarmee bij je eigen lichaam komt. Want dan zeg je daarmee: ikzelf hoef niet verder te leven. Dus weer: de dood heeft het laatste woord!

Dat mag niet, want 'u bent een volk dat aan de Heer, uw God, is gewijd: u heeft hij uitgekozen om, anders dan alle andere volken op aarde, zijn kostbaar bezit te zijn' (vs. 2).

Israël is Gods *kostbaar bezit*. Zijn schat. En Hij is daar zuinig op.

Dood

Omdat 'dood' in verschillende betekenissen gebruikt wordt, nl. 'dood' in de zin van: niet meer ademen, gestorven zijn, en 'dood' in de betekenis van: zonder-God-leven, maken we in de gereformeerde leer wel de volgende onderscheidingen:

geestelijke dood: het bestaan-zonder-God;

eeuwige dood: voor eeuwig zonder-God-bestaan. In de Bijbel wordt dit ook wel de 'tweede dood' genoemd;

lichamelijke dood: de afbraak van het aardse leven en de overgang van dit leven naar de eeuwigheid.

De laatste (lichamelijke dood) kan gezien worden als een gebeuren dat zich op één bepaald moment afspeelt: het moment dat iemand sterft; maar het kan ook opgevat worden als een proces: de min of meer continue afbraak van allerlei lichaamscellen. Deze twee hoeven geen tegenstelling te zijn, maar vullen elkaar aan. De mens is sterfelijk en merkt die afbraak van de aardse tent (het lichaam, zie 2Kor. 5:1v) ook op, tot aan het moment dat het hart ophoudt met slaan en de hersenactiviteit stil komt te liggen.

Verwerking

Lezen Jesaja 38:9-20 en Psalm 16

Dodenrijk

Zoek in een concordantie of op internet via de Online Bijbel (www.biblija.nl) naar teksten over het dodenrijk. Lees een aantal teksten en bespreek in kleine groepjes onderstaande vragen:

- Welk beeld had Israël bij de dood en het dodenrijk?
- Is er iets te lezen van een toekomstverwachting? Hoe wordt die onder woorden gebracht?
- Hoe kijk je uit naar de toekomst en wat verwacht je ervan?
- Welke plaats heeft de Here Jezus in jouw toekomstverwachting?

Pasen

Vanouds is Pasen het belangrijkste christelijke feest. Is dit voor jou ook zo? Waarom of waarom niet?

- Ieder schrijft zijn/haar reactie op een vel papier.
- Laat elkaar de reacties lezen en bespreek deze met elkaar.
- Praat een paar minuten per persoon.